

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

**ҚАЗАҚ**  
**ӘДЕБИЕТІ**  
кафедрасы

**50**  
ЖЫЛ

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік  
университеті филология факультеті қазақ әдебиеті  
кафедрасының құрылғанына 50 жыл толуына орай  
және әдебиеттанушы ғалым, филология  
ғылымдарының докторы, профессор  
Ж.Қ.Смағұловтың 60 жылдық мерейтойына арналған

## «ТӘУЕЛСІЗДІК ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ӘДЕБИЕТТАНУ ҒЫЛЫМЫ»

атты республикалық ғылыми-  
практикалық конференция

**МАТЕРИАЛДАРЫ**



ӘОЖ 821.572.122.0(082)

КБЖ 83.3 (5Қаз)

Т 29

**ЖАУАПТЫ РЕДАКТОР:**

**Жарылғанов Ж.Ж.** Қазақ әдебиеті кафедрасының меңгерушісі, филология ғылымдарының докторы, профессор.

**РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:**

**Әбдуов М.І.** Филология факультетінің деканы, филология ғылымдарының докторы, профессор.  
**Смағұлов Ж.Қ.** Қазақ әдебиеті кафедрасының профессоры, филология ғылымдарының докторы.  
**Рахимов Б.С.** Қазақ әдебиеті кафедрасының профессоры, филология ғылымдарының докторы.  
**Такиров С.У.** Қазақ әдебиеті кафедрасының доценті, филология ғылымдарының кандидаты.  
**Рүстемова Ж.А.** Қазақ әдебиеті кафедрасының доценті, филология ғылымдарының кандидаты.  
**Төлеубаева К.А.** Қазақ әдебиеті кафедрасының доценті, филология ғылымдарының кандидаты.  
**Жұмағұлов А.Б.** Қазақ әдебиеті кафедрасының доценті, филология ғылымдарының кандидаты.  
**Жұмагелдин Ж.Ш.** Қазақ әдебиеті кафедрасының аға оқытушысы, ғылым магистрі.  
**Мырзахметов А.Ә.** Қазақ әдебиеті кафедрасының оқытушысы, ғылым магистрі.  
**Сыздықова Б.** Қазақ әдебиеті кафедрасының оқытушысы, ғылым магистрі.  
**Әбдіқадырова А.** Қазақ әдебиеті кафедрасының оқытушысы, ғылым магистрі.

ISBN 978-9965-39-581-9

**Т29 «ТӘУЕЛСІЗДІК ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ӘДЕБИЕТТАНУ ҒЫЛЫМЫ»** атты респ. ғыл.-  
практ. конф. мат. / Кұраст.: Ж.Рүстемова, Ж.Жұмагелдин, А.Мырзахметов. – Қарағанды:  
«Типография Арко» ЖШС, 2016. - 336 бет.

Жинаққа Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті филология факультеті қазақ әдебиеті кафедрасының құрылғанына 50 жыл толуына орай және әдебиеттанушы ғалым, филология ғылымдарының докторы, профессор Ж.Қ.Смағұловтың 60 жылдық мерейтойына арналған «ТӘУЕЛСІЗДІК ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ӘДЕБИЕТТАНУ ҒЫЛЫМЫ» атты республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары енгізілді.

Жинақ әдебиеттанушы, тілші мамандарға, жоғары оқу орындары студенттері мен магистранттарына арналған.

ӘОЖ 821.572.122.0(082)

КБЖ 83.3 (5Қаз)

ISBN 978-9965-39-581-9

©Ж.Рүстемова, Ж.Жұмагелдин, А.Мырзахметов, 2016.



Сулейменова Б.Б. Есентаева Г.Б. Тәуелсіздік үшін күрескен «Алаш» зиялылары.....	245
Смағұлов Ж.Қ. Нұртай А. Абай және Таңжарық.....	247
Турсунова А.М. Бұқаралық ақпарат құралдарының тұлға қалыптастырудағы маңызы.....	250
Түйте Е.Е. Кенжебеков А.Х. Дипломатиядағы бейвербалды амалдар.....	253
Хасенов Б.Р. Адам ата және Хауа ана аңызының мифолингвистикалық интерпретациясы.....	256
Шахина С.Ж. Абдуллаева Р. Ұлттық сусынымызды ұлықтаудың маңызы.....	259

## ІҮ. ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІН ОҚЫТУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Алпысбаева Б.Е. Қазақ тілі және әдебиетін жоба негізінде білім беру әдісі (PBL) арқылы оқытудың маңызы.....	263
Ауезова Ш.С. С.Аманжоловтың мектеп оқулықтарының құрылысы, оқу бағдарламаларының ерекшеліктері.....	266
Айтбаева Б.М. Бапахова Р.Ж. Тілдерді қашықтықтан оқытудың технологиялық аспектілері.....	270
Айтбаева Б.М. Абдрахманова Г.Х. Тілдерді оқытуда интернеттің тиімділігі.....	272
Белгитаева Л.С. Курманғалиева Б.А. Көркем шығарманы проблемалық оқыту арқылы оқушы қызығушылығын ояту.....	275
Битанова Д.Ш. Студенттердің тіл мәдениетін қалыптастыру – педагогикадағы өзекті мәселе.....	278
Бөдесова Ш.Н. Тыңдалымға арналған мәтіндер мен тапсырмалар жүйесіне қойылатын талаптар.....	280
Дюсенкулова К.К. Мусаева Г.О. Бастауыш сыныпта оқытудың жаңа технологиясын қолдану мәселесі.....	283
Жапабаев А.С. Алшымбекова Н.М. Қазақ тілі сабағын дидактикалық ойындар арқылы оқытудың тиімділігі.....	286
Жахметова Б.К. Қазақ тілі сабағында инновациялық технологияларды қолдану арқылы бәсекелестік ортаға сай кәсіби білікті, полимәдениетті маман дайындау.....	289
Исина Г.А. Көркем әдебиетті оқыту арқылы оқу сауаттылығын арттыру жолдары.....	292
Кадирова Р.К. Развитие устной и письменной речи на уроках русского языка и литературы.....	296
Бағдат Кәрібозұлы. Жанрлар теориясын оқытудың өзекті мәселелері.....	298
Қалқабая С.Ә. Әдебиеттану пәндерінде студенттерге зерттеу әдістерін меңгерту.....	301
Қалкенова Ә.И. Қазақ тілі сабағында инновациялық технологияларды тиімді қолдану.....	303
Қызырова А.Б. Тарауды қайталаудың тиімді жолдары.....	305
Медеубаева М.К. Шешендік сөздерді оқытуда басшылыққа алынатын ұстанымдар.....	306
Молгаждарова С.М. Кузоватова Т.Н. Куркина И.Н. Один из способов интерактивного и проектного обучения – применение кейс – технологии на уроках самопознания, русского языка и литературы.....	309
Молгаждарова С.М. Нуртаева Н.К. Көп тілді білім беру - өмір талабы.....	311
Омашева А.М. Омашева Т.М. Оқушы бойына ұлттық құндылықтарды сіңіре отырып, адамгершілікке тәрбиелеу.....	314
Рүстемова Ж.А. Қазақ балалар әдебиеті тарихын дәуірлеу жөнінде.....	315
Смағұлова Қ.Ф. Смағұлов Қ.Ф. Сауаттылыққа жанаша көзқарас.....	318
Сыздықова С.Т. Қазақ әдебиеті пәні бойынша сыныптан тыс жүргізілетін жұмыстардың түрлері, маңызы, мақсаты.....	320
Тохметова Э.Т. Өзгетілді аудиторияда диктант түрлерімен жұмыс жүргізудің маңыздылығы.....	322
Турсунова Г.К. Ғылыми-зерттеу жұмысын жүргізу арқылы оқушылардың қазақтың әшекейлік бұйымдарына қызығушылықтарын арттыру.....	325
Хайрова Г.М. Рахметова А.Т. Психолого-педагогический аспект коммуникативно-речевых особенностей учащихся.....	328



7. Абрамович Г.Л. Введение в литературоведение, М., Просвещение, 1979, с.213.
8. Гуляев Н.А. Теория литературы, М., 1977, с.155.
9. Юзеев Н.Г. «Классификация лирических форм и тенденции разъединения и синтеза в лирической поэзии» в книге: III Всесоюзная филологическая конференция, Ташкент, 1980.
10. Стенник Ю.В. «Система жанров в историко-литературном процессе», в книге: Историко-литературный процесс, Л., 1974, с. 168-202.
11. Сквозников В.Д. «Лирика», в книге: Теория литературы т 2. М., 1964, с.205.
12. Гуляев Н.А. Богданов А.Н. Юдкевич Л.Г. Теория литературы в связи с проблемами эстетики. М., 1970, с. 319.
13. Гринберг И. Три грани лирики, М., 1975.
14. Поспелов Г.Н. Лирика, М., 1976.

### ӘДЕБИЕТТАНУ ПӘНДЕРІНДЕ СТУДЕНТТЕРГЕ ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІН МЕНГЕРТУ

Қалқабаяева С.Ә., ф.ғ.к., доцент,  
ал-Фараби атындағы ҚазҰУ  
Алматы қаласы

Әдебиеттану пәндерін оқытуда студенттерге зерттеу әдістерін менгертудің маңызы зор. Өйткені ғылыми-зерттеу университеттерінің негізгі талабы – ғылыми-зерттеушілік ізденіске бейімді маман дайындау. Қоғамның әлеуметтік, экономикалық жағдайының өзгермелілігіне қарай әлем нарқында бәсекеге қабілетті шығармашылық тұлғаны қалыптастыру ісі оқу үдерісіне осыны жүктейді. Сол себепті алдағы уақытта әр факультет жанынан Ғылыми-зерттеу орталықтарын ашу, оның ғылыми жобаларын жасау, студенттерді оған тарту сияқты іс-шаралар қарқын алып жатыр. Мұның бәрі зерттеудің методологиялық аспектілерін кеңейтуді талап етеді. Студенттерді ғылыми ізденіске тарту үшін ең алдымен ғылыми зерттеу ісінің техникасы мен методологиясын оларға менгерту қажет. Оны менгертуде зерттеу негіздерінен бастап, зерттеу әдістеріне дейінгі жайлар теориялық әрі практикалық тұрғыдан оқытылып, шығармашылық іс-әрекетімен тікелей байланыстырыла жүргізілетін міндетті пәндер енгізілсе. Мәселен, «Ғылыми зерттеу ісін ұйымдастыру және жоспарлау» немесе «Ғылыми зерттеу ісінің техникасы мен методологиясы» тәрізді пәндерді бакалаврда міндетті етіп екінші немесе үшінші курстарда оқытса. Әдебиеттану мамандығы бойынша магистратурада мұндай пән оқытылады. Жас ізденушілерге бұл пәннің берері көп болар еді.

Әдебиеттану ғылымының дамуына ғылыми-зерттеушілік істерді жолға қоюдың ықпалы мол. Филолог – студент бакалавриатта өз мамандығының теориясы мен методологиясын, ғылыми зерттеу жұмысының ерекшеліктерін білуге тиіс. Студенттердің ізденістері, шығармашылық іс-әрекеті баяндама, конспект, рецензия, эссе, реферат, мақала, шолу, анотация, курстық жұмыс, дипломдық жұмыстарды орындау барысында, таңдау пәндерін оқу, Студенттердің өздік жұмыстарды (СӨЖ) атқару барысында көрініс алады. Студенттердің СӨЖ-ы пайдалануға берілген материалдарды, білім қорларын өз жұмыстары негізінде жанаша қорытындылап, кәсіби міндеттерді шығармашылықпен шеше алатын дағдыға айналдыруды мақсат етеді. Алайда зерттеу жұмысының осы түрлерімен ғана шектелу ғылыми-зерттеушілік дағдыларын студенттер бойында қалыптастыруға жеткілікті ме? Әрине жеткіліксіз.

Ғылыми-зерттеу жұмыстардың мақсаты мен міндеттерін, әдіс-тәсілдерін, ғылыми сипатын, техникалық ерекшеліктері мен айырмашылықтарын, рәсімделуін жете білмегендіктен көп тұста кемшіліктер орын алып жатады.

Студенттің ғылыми танымдылық және шығармашылық икемділігін дамыту үшін оқыту ісінде оқытушылар да ізденушілік танытып, оқытуда жаңа инновациялық технологияларды қолдануы қажет. Сабақ түрлері, оқыту әдіс-тәсілдері студентті белсенді, сыни ойлау қабілетіне ие жеке тұлға (субъект) ретінде қалыптастыруға бағытталғаны жөн. Студенттің кез келген мәселеге қатысты өз пікірі, өзінің дербес шешімі болуға тиіс. Силлабусты ұсынылатын СӨЖ түрлері осы мақсаттарды ескеріліп құрылғаны дұрыс.

Ғылыми ізденіс студенттің ішкі табиғи мүмкіндіктерін ашып, шығармашылық ойлауы мен сыни көзқарасын дамытуға ықпал етеді. Мұның бәрі қазіргі заман талабына сай субъект қалыптастыруға



алып келмек.

Субъектілік – адамның өзінің іс- әрекетін басқара білу, бастамашы болу мақсатын айқындап алдына қоя білу және оны әртүрлі қалыптасқан жағдайға сәйкестендіре алу, өз бетінше ұстанымы мен пікірін іске асыра білу қабілеттілігі. Психология ілімінің түсінігіне сүйенсек, субъект категориясы үздіксіз, «жоғары қарай», үдемелі жетілуді, дамуды білдіреді екен.

Студенттің оқу-тәрбие үдерісінде субъект ретінде қалыптасуы, біріншіден, оқытушылардың оқыту іскерлігінің нәтижелілігін, тиімділігін арттырады. Өйткені оқытушының функциясының бір бөлігін студент атқарады. Екінші жағынан, терең пәндік және неғұрлым күрделі, тиімді инновациялық технологияларды қолдануды талап етеді. Яғни қазіргі оқытушы дәріскер ғана емес, жасампаз зерттеуші, ізденімпаз үйлестіруші, рухани демеуші, шығармашылыққа бағыттаушы болуы тиіс.

Енді студенттерді зерттеушілік ізденіске дағдыландыратын оқыту әдістеріне келетін болсақ, соның бірі – сын тұрғысынан ойлау. Сын тұрғысынан ойлау дегеніміз – жан-жақты ізденіп, танысын талдау. Сын тұрғысынан ойлау тәсілінде, ең бастысы, студенттердің өздігінен жан-жақты білім алуына жағдай жасалынады. Сонымен қатар белгілі бір мәселеге қызығушылықтан бастап, болжам жасатып, мақсат қойып, іс қылуға сұрақ беріп жауап алуға, студенттердің бір-бірін тыңдай білуге, өз ойларын анық жеткізуге, өз бетімен жұмыс істеу дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік тудырады. Ізденіске баулып, оқығанын, естіп-көріп білгенін түйіндеп, пайдалана білуге үйретеді. Оқытудың бұл түрінің тиімділігі:

- жан-жақты білім алады;
- уақытты ұтымды пайдаланады;
- өзара пікір алмасады.

Бұл әдістердің нәтижелілігі оқытушының шеберлігіне көп байланысты. Оқытушы міндеті тек оқыту, түсіндіру емес, ең алдымен, студенттердің оқу іс-әрекетін танымдық, ізденушілік тұрғыдан сауатты ұйымдастыру, басқару болуға тиіс. Сын тұрғысынан ойлаудың қазіргі таңдағы талаптары сай шығармашылық, ізденушілік сияқты қасиеттерді дарытқан білімді жеке тұлғаны тәрбиелеудегі алатын орны да ерекше. Сондықтан да жоғарыда айтылған жаңа технология студенттерді зерттеушілік ізденістерге апаратын жолдардың бірі.

Студенттердің ғылыми-зерттеушілік дағдыларын қалыптастыруда әсіресе зерттеу тәсілдері мен әдістердің жүйесін білудің маңызы зор. Өйткені зерттелетін объектіні белгілі бір көзқарас тұрғысынан сөз етуді қамтамасыз ететін нәрсе – зерттеу әдістері мен тәсілдері. Әдіс дегеніміз адамның шығармашылық ойлау қызметінің көрінісі.

Ізденуші-студент зерттеудің барлық ғылым саласына ортақ жалпы ғылыми және жеке ғылыми әдіс түрлерінен, әсіресе дәстүрлі логикалық зерттеу әдістерін: салыстыру, талдау, жалпылау, анализ бен синтез, индукция мен дедукция, классификация мен систематизация, генетикалық әдіс сияқты түрлерінен хабардар болуы тиіс.

Әдебиеттану ғылымының методологиясы көркем шығарманы теориялық және практикалық тұрғыдан зерттеумен тығыз байланысты. Ондай зерттеуге кіріспес бұрын зерттеу объектісін белгілі бір аспектіде танытатын талдаудың тәсілдерін таңдау қажеттілігі туады. Ұстанымға сай зерттеу әдістерін таңдау ғылыми танымның алғы шарттары болып табылады. Қазіргі әдебиеттану методологиясында көркем шығарманы игерудің үш түрін қолданады: талдау, интерпретация, бағалау. Сонымен қатар көркем әдебиетті зерттеуді бірнеше аспектіде қарастыру орын алып отыр.

- гнесологиялық тұрғыдан келу,
- әлеуметтік тұрғыдан қарастыру,
- эстетикалық тұрғыдан келу,
- коммуникативтік тұрғыдан келу,
- тарихи-мәдени тұрғыдан қарастыру,
- тарихи-салыстырмалы тұрғыдан зерттеу,
- биографиялық тұрғыдан қарастыру,
- шығармашылық-генетикалық зерттеу,
- тарихи-функциональды,
- рецептивті зерттеу.

Соңғы онжылдықта әдеби шығарманы зерттеуде төмендегідей зерттеу әдістері көрініс алуында.



Қазақ әдебиеті кафедрасының 50 жылдығы, Ф.ғ.д., профессор Ж.Қ.Смағұловтың Ж.Қ.Смағұловтың 60 жылдық мерейтойы

кұрылымдық талдау, семиотикалық талдау, стилистикалық талдау, көркемдік концептілерін, құндылықтары мен даралығын анықтау.

Жоғарыда көрсетілген ізденістерден басқа көркем шығарманы қандай да бір нақты ғылыммен байланыста қарау сияқты жеке ғылыми ізденістер де туындап отыр: лингвистикалық талдау, психологиялық әдіс, мифологиялық әдіс, этикалық және культурологиялық әдіс. Заман талғамына сай туындап отыратын мұндай жаңа әдіс-тәсілдерді жас ізденушілерге меңгерту ғылыми методологияны оқытуды тереңдетуді, әрі оқыту методтарын жанашаландыруды, білім беру ісінде креативтілікті арттыруды қажет етеді.

Жоғары мәдениетті ұлттық сананың негізін қалыптастыруда, жеке тұлғаның интеллектуалдық қабілетін дамытуда, рухани жан дүниесін байытуда көркем шығарманы зерттей оқытудың маңызы зор. Әсіресе ұлтымыздың мәдени-рухани қазынасын жасаушы ақын-жазушылардың көркем шығармаларын зерттей оқытуда оны меңгерудің тиімді жолдарын, әдіс-тәсілдерін, білімділік, ізденушілік, тәрбиелік, дамытушылық мақсаттарын негізге алу заманауи талапқа сай болмақ.

**ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ИННОВАЦИЯ**